

Радивоје Керовић (Бањалука)

Антрополошке основе стила

Кључне речи:
*стил, естетичко-књижевни
 стил, стилови културе,
 дијак човјека, стваралачко
 у човјеку, антрополошки
 основи стила, човјеково
 бивствовање.*

1. Полисемичност и флуидност појма стила

У савременом животу појам стила налази своју широку употребу. Та употреба се протеже почев од области свакодневног

У овом раду аутор указује на ванестетске и ванкњижевне аспекте проблема стила. Показујући антрополошко-метафизичке претпоставке и темеље проблема стила као естетичке и књижевне категорије, аутор заступа тезу да стил има своје дубоке разлоге постојања већ у елементарној структури човјековог бивствовања у свијету и његовом односу према збиљи и властитом животу. Уколико човјек разумијева и осмишљава властити живот увијек посредством стваралачког и обликотворног односа према збиљи и своме унутрашњем битку, утолико се и начини тога осмишљавања и обликовања показују као суштински за његову цјелокупну егзистенцију. Отуда се – теза је аутора – може говорити и о стилу живота и стилу културе, а не само о стилу у области књижевности и умјетности. Тако се и појму стила у стилистици посредно пружа једна много шира антрополошко-метафизичка основа.

искуства и језика, преко одређених поља филозофије и хуманистичких наука, па до поља књижевности и лингвистике, на којима се у потпуности осјећа матичним. Истовремено, та употреба појма стила у савременом језику толико је широка и

Стил 2004

разнолика да се опире свакој једнозначности потребној за све важне појмове свакодневног и научног језика и искуства. Присутан као средство саопштавања и споразумијевања у интерсубјективној сфери у различитим значењским и смислоним склоповима, на различитим и често несродним нивоима човјековог искуства свијета и живота, присутан у науци као оперативни термин, који служи разумијевању, објашњењу и тумачењу њених проблема – појам стила као да својом жиљавошћу и неотклоњивошћу указује на своје дубље коријене. Тако се у свакодневном животу и језику говори о стилу понашања, који открива индивидуалне и колективне представе о животу и држању људи, о стилу игре, рецимо у шаху, који открива играчева схватања суштине и стратегије игре, или о стилу облачења, који указује на укус људи и идеје о људском достојанству. И онда када нечије понашање и опхођење са људима, типично за одређену особу, подлијеже моралном и друштвеном вредновању, откривајући њен прави карактер и стратегију живљења, и тада се често говори о стилу понашања дотичног човјека. И у наоко безначајним гестовима и поступцима човјека интелегентнији људи откривају чвршће и дубље разлоге нечијих поступака, па стабилне навике и праксу тада идентификују са стилем држања. Отуда је посве умјесно када Хартман (*Nicolai Hartman*) тврди да се „стил не тиче само умјетности, већ читавог начина живота људи, све до форми комуницирања, говорних форми, начина покрета, а да не говоримо о одијевању и моди“ (Хартман 1979: 313).

И на пољу умјетности и књижевности, језика и науке о језику, где се појам стила сматра матичним, а једнозначност и једносмисленост појмова и идеја, мисаоних и језичких инструмената пожељним и

корисним, појам стила навелико манифестује своју неодређеност и недефинисаност, али и значењско богатство. И расплутаност појма стила истовремено кад и његово значењско богатство, међутим, посредно свједоче о томе да се појам стила уплиће у скоро све битне области човјековог бивствовања у свијету. Идеја стила присутна је свугдје и свагда гдје се и када се ради о човјековом настојању да властито егзистенцијално и мисаоно искуство артикулише и саопшти на одговарајући начин, да му подари примјерену форму, душевном доживљају и идеји одговарајући умјетни облик, а животу потребне услове и стабилне и одрживе оквири. Гдје год и на који год начин да се ради о разумијевајућем и осмишљавајућем, обликујућем настојању човјека, о разрјешавању загонетки егзистенције и проблема мишљења, о представама лијепог и примјереног, повезаности материје и форме, духа и израза, искуства и начина његове артикулације – на неки посебан начин присутан је и стил. Стога су умјесна, иако нису сасвим прецизна и потпуна, она схватања стила по којима он представља „облик исказа“ или „савршенство форме“, „спољашњи облик (форму) и унутрашњи садржај (структуру) сваке појаве“, начин и врсту артикулације и обликовања унутрашњег мисаоног и емотивног искуства или „нарочити избор и начин употребе језичких средстава“ с обзиром на одређену „норму“. Расплутаност и вишезначност појма стила и на пољу саме умјетности и књижевности и његове дубље метафизичко-антрополошке претпоставке илуструју и Тошовићево и Чаркићево схватање стила као књижевне и лингвистичке категорије. Бавећи се проблемом стилистичких категорија Тошовић дефинише стил као „јединство форми, значења и функција, *јединство разноли-*

костии квалийейиа, својстйава, формалних елеменайиа“ и као цјеловийиу сисйемску ййворевину, „чија је фундаментална карактеристика цјеловитост“ (Тошовић 2003: 45). Напротив, Чаркић схвата стил много шире од његовог лингвистичког и књижевног значења. То потврђује и његова дефиниција стила као књижевне категорије и она друга, антрополошка. Према једној дефиницији стил као књижевна категорија представља „јединство свих мисаоних, емоционалних и осталих духовних особености једног писца, дјела, књижевног рода, епохе, народа, изражених непоновљивим начином својственим том писцу, дјелу, књижевном роду, епохи, народу“ (Чаркић 2002: 75). Према другој дефиницији, која чини још лабавијим и непрецизнијим опсег значења стила – стил представља „у ствари, начин, лице и личје онога што је човјек већ створио, онога што ствара и онога што ће створити“ (Чаркић 2002: 69). И Тошовићево, а посебно Чаркићево схватање стила, указују на шире конотације појма стила од оних уско књижевних и лингвистичких. Оне показују да је стил појам који припада различитим значењским структурама, аспектима битка и смисла, као и различитим областима човјековог мисаоног, дјелатног и обликотворног односа према свијету. Ова схватања стила посредно указују на амбиције, оквир и мисаоне хоризонте стилистике, којој је стил главни предмет, али и њену зависност од других научних области и неодређеност њених темеља. Поред тога, ова схватања стила нам сугеришу закључак да појам стила, иако увијек има и своје субјективно утемељење, има такође и своју објективну страну, за коју Хартман с правом каже да се темељи „у осјећању форме људи“. То на одређени начин примјећује и Адорно (*Teodor V. Adorno*) у својим анализама умјетничког

дјела, истичући да сам стил у умјетничко дјело „уграђује нешто као објективни дух“. Међутим, по његовом схватању, које чини ми се, може бити поучно и за стилистику и њене амбиције, појам стила може наћи своју примјену примарно на подручју умјетности и умјетничког стварања, обликовања и израза. А и то је могуће само утолико уколико умјетност као таква посједује своје „језичко биће“, постајући и сама језик. Она је та која својим средствима треба да артикулише и саопшти и оне потиснуте и скривене аспекте човјековог искуства и мишљења, оно загонетно у човјековом бивствовању што припада самој основи људскости и начину њеног остварења. У тој борби стил по Адорну представља „бит сваког језика у умјетности“ (Адорно 1979: 340–341). Па и онда када се приближава „конвенцији“, када долази у колизију са субјектом који га потврђује и „суспендује“, управо онда када мисли да га најпрецизније „демонстрира“, или када не успијева да потврди квалитет дјела – и тада је по Адорну стил оно битно у умјетничком стварању и обликовању. У том смислу је појам стила „примјенљив на појединачна умјетничка дјела као цјелина његових језичких момената“ (Адорно, стр. 342). Али стил је проблематичан управо као цјелина језичких момената умјетничког дјела, пошто носи у себи и индивидуално и опште, и субјективно и објективно, форму и садржај, идеју и њену реализацију, афект и мисао. И као умјетнички и као ванумјетнички, појам стила укључује различите елементе и стране који су за њега конститутивни. Обухватајући и природно, које он људски обликује, и индивидуални импулс и доживљај, гест и потез, који су импрегнирани колективним доживљајем и искуством, одликама времена и културе, непоновљиву снагу личног захвата

и проницања, као и образујућу и усмјеравајућу енергију колективног искуства и мишљења, вриједносних норми и начина обликовања – појам стила својом обухватношћу доприноси властитој вишезначности и флуидности.

2. Индивидуално и опште у стилу

124

У савременој филозофији и науци о човјеку подијељена су мишљења о томе како заиста треба разумјети битак човјека. И када се разумијевању тога битка приступа полазећи од јединствене идеје о човјеку и са становишта самог човјека, и тада постоје размимоилажења око тога да ли предност има индивидуални или универзални битак, оно лично, јединствено и непоновљиво у сваком људском бићу, оно специфично, или опште одлике и аспекти битка који образују универзалне константе које су својствене човјеку независно од свих индивидуалних, националних, расних или културолошких разлика међу људима. Стога се, зависно од основног полазишта и мисаоних хоризоната мислиоца, детерминаторним за разумијевање битка човјека и његовог начина бивствовања проглашавају човјеков субјективни, лични и јединствени битак, његово увијек непоновљиво искуство и живљење, које боји лични дух сваког појединачног човјека, с једне стране, или оно опште што карактерише егзистенцију човјека, ситуираног у колективно искуство и колективни живот народа и култура, с друге стране. Дода ли се овоме свему и незаобилазна чињеница да је човјек истовремено

лично и колективно биће, биће културе и природно биће, повезано неразмрсивим спрегама са осталим живим бићима и свијетом као цјелином – онда разумијевање битка човјека постаје још комплексније, при чему се намећу два питања: прво: *Ко је човјек?* – и оно преферира индивидуални и лични битак човјека оном колективном и општем, истовремено наглашавајући непредметни и неинструментални карактер тога битка, његову особитост која га издваја од свих ствари овога свијета; друго: *Шта је човјек?* – и оно преферира опште одлике човјека као бића, његово држање и његов темељни однос према свијету и животу, онеме индивидуалном и личном, посматрајући човјека у вези са свим стварима овога свијета¹⁾.

На пољу разумијевања проблема стила ове разлике треба да потпомогну одговор на питање о удјелу индивидуалног и општег и колективног у самом стилу, у његовом обликовању и функционисању. Значењски богат и неодређен, појам стила је још од античких времена функционисао мање-више у два основна смисла. Или је требало да именује одређене квалитете, особине умјетничког дјела и њима примјерену умјетничку форму, да идентификује специфични карактер и индивидуални начин обликовања једног ствараоца и њему својствену форму израза, или квалитете и одлике читавог умјетничког правца, епохе или културе. Онда када је означавао индивидуалност ствараоца, укључујући мисаоност, узвишени садржај, дух и њима примјерену форму обликовања и саопштавања, успјешну језичку ар-

1) На овом мјесту није ни могуће нити је потребно подробније разјашњавање разлика и импликација тих разлика између неких основних линија мишљења у савременој филозофској антропологији. Ово идентификовање неких основних дилема на пољу разумијевања битка човјека у савременој филозофији и науци о човјеку јесте у функцији бољег разумијевања проблема стила и његових антрополошких претпоставки.

тикулацију и оригиналност његовог приступа проблему – стил је омогућавао да се види личност умјетника, која је стајала иза дјела. Такав случај имамо посебно у области пјесничке умјетности, уже на подручју лирског израза, гдје, поред свих општих оквира и одлика, потреба и захтјева времена и епохе, индивидуално искуство и индивидуални импулс не могу бити маргинализовани ни онда када нам презентују искуства и садржаје универзалног и општељудског карактера. С друге стране, пак, на пољу архитектуре имамо доминацију општих одлика стила, онога анонимног, традиције обликовања и градње која има коријен у „заједничком осјећању форме“ својственом људима одређеног времена и одређене културе. Тако се стил појављује као идентификациона карта и за индивидуалност умјетника и ствараоца и за карактер одређене културе. Примјећујући да је стил „систем облика са особиним и изразом пуним значења“, те као такав огледало индивидуалности умјетника и ствараоца, Мајер Шапиро (*Meyer Schapiro*) истиче да је он истовремено и „манифестација културе као цјелине, видљиви знак њеног јединства“. Као такав стил по Шапироу „одражава или пројектује ону *унушарњу форму* колективног мишљења и осјећања“ и „користи као независни кључ за откривање времена и мјеста постанка једног умјетничког дјела“ (Шапиро 1972: 255, 256). Поред тога, стил је по Шапироу важан и стога што је „мјерило постигнућа“, критериј успјешности неког обликотворног, мисаоног и стваралачког захвата, независно од тога о којој се области човјекове мисаоне и стваралачке активности ради. Да стил репрезентује собом и индивидуалног ствараоца и епоху

и културу у цјелини, да он представља и квалитет умјетнине у најширем смислу ријечи и искуству и садржају примјерену форму, одређени начин стваралачког и обликотворног односа према свијету и збиљи, као и критериј успјешности стваралачког захвата, и обратно; да у његовом формирању учествују и појединци и традиција и култура, колективне представе народа и епоха, као и индивидуално мишљење и искуство појединачних личности; несвјесне снаге народа, као и стваралачки импулси генијалних духова; то не мисли само Шапиро, него и Николај Хартман, Рут Бенедикт, Клифорд Герц и други. Такође, да је стил тај који обликује, уоквирује и усмјерава искуство и стварање сваког појединца, да он није ништа споља накалемљено мишљењу и искуству индивидуалног ствараоца, него да он треба да буде компатибилан са личношћу ствараоца и да израста из њеног хабитуса ништа мање неголи из колективног искуства и духа културе којој он припада, али да је истовремено и сам стил подложен промјени и пропадању, плодном и разорном утицају снажних и инвентивних духова, и ту постоји значајна сагласност духова који се на овај или онај начин баве проблемом стила. Међутим, много је мања сагласност по питању мјере удјела и утицаја индивидуалног и општег или колективног на обликовање самог стила. Тој несагласности доприноси и сама суштина проблема и приступа проблему стила, мијешање и несродних и различитих врста човјековог разумијевајућег и стваралачког односа према збиљи, различитих начина човјековог мишљења и бивствовања²⁾. Зависно од тога да ли се стил третира као категорија која првенствено припада

2) О ризицима и импликацијама проширења опсега значења појма стила и мијешања приступа овој проблему по саму стилистику биће више речено у завршном дијелу рада.

области *субјективної* или области *објективної духа*, чак и када се признаје припадање објема сферама, одређује се однос и удео индивидуалног и општег у самом стилу. Слично Николају Хартману, који сматра да стил не ствара појединац, него да га „развија цијела једна епоха“ образујући га у „стварању многих генерација“, тако да он као такав припада сфери објективног духа, и Владислав Татаркјевич истиче да умјетник не ствара стил самостално, него је он за њега „неужност“, с обзиром на то да одговара „начину гледања, представљања, мишљења његовог времена и његове околнине“ (Татаркјевич 1981: 170). У таквом случају умјетник стваралац, као уосталом и сваки појединац који се стваралачки односи према животу на било коме пољу човјековог егзистирања и мишљења, јесте посве уоквирен формама, искуством и представама одређене епохе и одређене традиције. Трагање за индивидуалним и непоновљивим изразом, за оригиналношћу властите мисаоне и изражајне форме, бива спутано наслијеђеним колективним представама и моделима обликовања садржаја. Па ипак, то трагање за индивидуалним и непоновљивим изразом и обликом, за властитим искуством, мишљењем и доживљајем свијета, за властитим животним и стваралачким путем, неотклоњиво је из људског живота на исти начин као што је неотклоњив утицај колективног искуства и колективних представа, културе и духа времена на мишљење и искуство сваког појединачног човјека. Индивидуална слобода у стваралачком захвату и способност стилског обликовања увијек се остварују на том попришту разнородних снага и тенденција, на коме се прожимају, међусобно споре и надопуњују лично и колективно, дух и живот, душа и облик, доживљај и мисао, идеја и стварност. Цјелокупна динамика човјеко-

вог стваралачког битисања одвија се на том попришту разнородних животних снага. У тој динамици се успостављају одговарајући односи између живота и облика, природе и духа. И сам стил се изграђује трошењем импулса живота и обликујуће способности човјековог духа. Због пресудне важности те обликујуће способности човјековог духа може се, заједно са Лукачем, тврдити како је „умијеће обликовања“ „снага која пресуђује“, а сваки начин обликовања, укључујући и облике литературе, битан степен у „хијерархији животних могућности“. У том стваралачком умијећу обликовања, схваћеном у широком смислу ријечи, на одређени начин учествују сви аспекти човјековог бића, све његове моћи, и дух и душа, свјесно као и несвјесно, ум колико и емоције. Та стваралачка способност обликовања и односа човјека према свијету представља истински извор свих врста стила. Међутим, о томе на који начин и у којој мјери појединачне моћи човјека учествују у обликовању стила на овом мјесту и овом приликом не може бити ријечи. Оно што је посебно важно истаћи јесте чињеница да у обликовању стила, од различитих врста умјетничких и књижевних стилова, па до стилова живота и културе, учествују како индивидуално искуство, способности и мишљење човјека, тако и колективно искуство и мишљење, дух времена и епохе, општи обрасци мишљења и понашања, начина вођења и осмишљавања живота једне културе и једне традиције. Због важности и једнога и другог, и индивидуалног и општег у стилу, можемо се сагласити и са Карлом Густавом Јунгом (*Carl Gustav Jung*), када каже да личност представља „највише остварење урођеног својства посебног људског бића“, „дјело највише животне храбрости“ и „апсолутну потврду индивидуалног постојања“ (Јунг

1984: 359), али и са Рут Бенедикт (*Ruth Benedict*), која тврди да је животна историја сваког човјека као појединца „на првом мјесту и прије свега, прилагођавање обрасцима и мјерилима који се у његовој заједници преносе с кољена на кољено“, те да се највећи број људи „прилагођава облику своје културе“ и „уобличавајућој снази друштва“ (Бенедикт 1976: 270, 271). Скоро идентичну, али ипак по својим импликацијама и значењу за поимање проблема стила различиту ствар, заступа и Клифорд Герц (*Clifford Geertz*), када каже: „Бити човјек значи бити индивидуалан, а то постајемо управљајући се према културним обрасцима, историјски створеним системима значења у оквиру којих дајемо форму, ред, смисао и усмјерење својим животима“ (Герц 1998: 72). Герцова теза је важна за наш проблем из најмање три разлога. Прво, зато што из антрополошког угла идентификује индивидуалност као суштинску одлику битка човјека. Друго, зато што посредством афирмације индивидуалности као суштинске одлике човјековог битка посредно пружа антрополошко-метафизичко упориште за разумијевање специфичног битка сваког појединачног стила. Треће, Герцова теза је важна стога што пружа пажње вриједно теоријско објашњење односа духа и живота и карактеристичног начина самоозбиљења самог човјека као мисаоног, дјелатног и стваралачког бића. Као таква, ова теза отвара простор за боље разумијевање појма стваралачког у човјеку и коначно објашњење антрополошко-метафизичких основа стила.

3. Стваралачко у човјеку – стилови културе

Филозофија и наука о човјеку оперишу појмовима *стил живота* и *стил културе*.

Када се настоји разумјети и дефинисати различитост начина и облика човјековог савлађивања и организовања живота, идентификовати за сваку аутентичну културу начине и врсте умјетничког обликовања, посебност религиозног искуства и организовања, мисаоног разумијевања и објашњавања загонетке свијета и живота, умијеће примјене техника и обезбјеђивања средстава за одржавање и осмишљавање живота, врсту организације друштва – онда се барата појмовима стил културе или стил живота. Тако се именује и основна настројеност одређеног народа или културе која укључује његов вриједносни систем и однос према збиљи, схватање смисла живота и његових коначних сврха, објашњење улоге и позиције појединца у цјелини културе. Овакви појмови филозофије и науке о човјеку могу да представљају шири мисаони оквир за стилистичко разумијевање појма стила. Па ипак, неопходно је, напосмат, експлицитно поставити питање: у чему то појам стила, па и стила културе, има своје истинско утемељење и своју истинску могућност? Гдје и на који начин почива стварна могућност за било какву врсту *стилској* одношења према свијету, природи, садржају, материјалу, идеји, доживљају? Шта то заиста именује појам стила у свом исконском значењу, на шта упућује и која је његова функција у људском бивствовању?

Одговоре на ова и њима слична питања морамо потражити у анализи битка човјека и његовог бивствовања у свијету. Употребљиву мисаону и научну формулу за разјашњавање овога проблема пружа нам савремена филозофска мисао, конкретно мисао Ериха Ротхакера (*Erich Rothacker*). Сажимајући искуство и резултате свих релевантних становишта и линија разумијевања битка човјека у савременој филозофији, Ротхакер сматра да постоји

пар кључних одлика битка човјека у свијету и његовог начина егзистирања који су одређујући за његово разумијевање и самоозбиљење. Те одлике чине егзистенцијалну и онтолошку структуру и базу човјековог цјелокупног битисања у свијету, његовог мисаоног и практичног односа према свијету. Истовремено, у тој елементарној структури човјекове егзистенције почива и могућност стваралачког одношења човјека према свијету. По Ротхакеру, кључна одлика битка човјека јесте то да је човјек *дјелатно диће*, које се остварује посредством свога активног односа према свијету и збиљи. Свијет чини основ и услов његове егзистенције, његовог мисаоног и доживљајног искуства, теоријског и практичног држања, поље његових акција и стваралачких захвата. Као биће, човјек је интимно везан за свијет, уз њега приања његова цјелокупна душевност. При томе се човјек не односи према свијету као цјелини, него бивствује увијек ситуиран у одређеној конкретној ситуацији, у одређеном положају, који представља „прачињеницу сваког живота“ у свијету. Тај конкретни положај, та конкретна егзистенцијална ситуација, из које човјек никада не може сасвим да изађе нити да је се посве ослободи, представља посебан квалитет човјековог бивствовања. Она човјеку намеће одговарајуће задатке и дјелатни однос према збиљи, силећи га на заузимање ставова и доношење одлука. Као коначно биће, које је упућено на друга бића, на природу и свијет, који представљају основ и услов његове егзистенције, човјек никако не може избјећи заузимање ставова или доношење одлука, односно активни однос према збиљи. Кроз тај ак-

тивни однос према збиљи, који се појављује у различитим формама, човјек као биће обликује и остварује себе, развија и осмишљава властиту егзистенцију у свијету (Rothacker 1942: 64–68). Специфични начин човјековог дјелатног одношења према свијету и збиљи у цјелини се именује *држањем*. Држање по Ротхакеру почива на самој „онтолошкој структури дјеловања уопште“ и као такво представља априори сваке човјекове акције. Држање прожима комплетно човјеково бивствовање у свијету, његов чулни доживљај и чулно искуство, као и његов душевни живот, његову тјелесност и духовни битак. У држању се манифестује цјелина основних ставова човјека према свијету. Ту се преплићу *става стварности*, који показује управљеност човјековог мишљења и искуства на оно збиљско, *става лоцицијетета*, који рачуна са смисленошћу и логичношћу збивања у свијету представљајући норму понашања, дјеловања и мишљења човјека и *става значајности*, који упућује на човјекову заинтересованост за оно што има значаја за његову егзистенцију и осмишљење те егзистенције³⁾. И било да у целом држању доминира *предметни*, *саморефлектујући* или *енџузијасички* однос према свијету са својим различитим варијантама, о којима подробно пише Карл Јасперс (Jaspers 1960: 52–137), и који су важни за разумијевање одређеног облика културе и стила живота – темељно држање се показује као оно које даје тон свим посебним облицима човјековог односа према збиљи. Због свега тога Ротхакер и заступа тезу да у држањима лежи и „језгро великих животних стилова“ и стилова културе. Стиливи културе над-

3) Опширније о Ротхакеровом схватању битка човјека, начинима његовог односа према свијету, стиливима културе и уопште о различитим аспектима човјековог стваралачког дјеловања као бића културе, писао сам у својој књизи (Керовић 2002: 209–235).

машују сваког појединца са његовим ограниченим снагама, представљајући стил читавог народа. У њима, на увијек посебан и специфичан начин, долази до изражаја човјеково схватање свијета, његов однос према свијету и разумијевање власти тог живота. Они представљају путеве и начине саморазумијевања, самотумачења и самоозбиљења самог човјека. Као такви они представљају „стваралачке упаде самог живота“ и изворне „одговоре човјека“ пуноћом његовог битка на изазове тога живота (Rothacker 1942: 70). Истичући да сам живот садржи *клицу облика*, а да *облик дјелује њоврајно на живој*, те да култура има ту функцију да уздиже, профињује и оплемењује човјеково бивствовање, и то на такав начин животни стилови уоквирују и дају тон свим човјековим напорима на путу самоозбиљења. Ротхакер нам посредно пружа мисаону формулу и за разумијевање појма стила. Наиме, уколико стилови културе представљају изворне облике и моделе човјековог стваралачког односа према свијету и властитом битку или манифестације самог човјековог живота и уколико се у различитим врстама умјетничког обликовања, у књижевности, у учењу о мудрости итд. огледа сам начин бивствовања човјека – утолико се о свему томе

може говорити као о универзалном процесу стилизације као *елементарној шеми разумијевања културној живој* човјека. Утолико више и утолико прије уколико је човјек тај који по себи постојећи смисао у свијету доводи до ријечи, признаје му значење и сврху, развија га у процесу који истовремено представља процес његовог самоозбиљења. У том смислу и појам стила задобија своје дубоко метафизичко-антрополошко утемељење и освјетљење.

Међутим, са извесним ризицима је скопчано проширење опсега значења појма стила и мијешање критерија по којима се тај појам схвата и настоји дефинисати у стилистици, с обзиром на амбиције ове области. Резултат је расплутост и неодређеност тога појма. Поред тога, чини ми се да се стилистика налази пред непријатном алтернативом. Или да се држи „уско стилистичког“ појма стила, или да се храбро и амбициозно упусти у расправу о свим битним аспектима значења овог појма. У првом случају осуђује себе на ригидност, формализам и неплодност, доводећи у питање властите темеље и амбиције. У другом случају, пак, подлијеже критици за непринципијелност и некритички приступ. Проширење мисаоних хоризоната као да резултира разградњом самог појма стилистике.

zusammenfassung

Σ Anthropologische Stilgrundlagen

In dieser Arbeit verweist der Autor auf ausserestetische und ausserliterarische Aspekte des Stilproblems. Indem er anthropologisch – metaphysische Voraussetzungen und die Grundlagen des Stilproblems als esthetische und literarische kategorien darstellt, vertritt er die These, dass sich die tiefen Gründe dieses problems schon in der elementaren Struktur des menschlichen Daseins in der Welt und in seiner Beziehung gegenüber der Realität und dem eigenen Leben verbergen. Falls der Mensch das eigene leben versteht, ihm einen Sinn gibt, es wahrhaftig macht und zwar immer mittels eines schöpferischen und

formgebenden Verhältnisses der Realität und dem Inneren seines Wesens gegenüber, so zeigt sich auch die Art und die Weise dieser Sinngebung und dieses formgebenden Verhältnisses als wesentlich für seine gesamte Existenz. Daher kann man, so der Autor, auch von einem Lebensstil und einem Kulturstil sprechen, und nicht bloss von einem Stil in der Literatur und Kunst. So bietet sich auch für den Begriff des Stils in der Stilistik, vermittelnd, eine viel breitere anthropologisch – metaphysische Grundlage dar.

Литература

- 130** Адорно 1979: **Адорно, Теодор.** *Естетичка теорија*. – Београд: Нолит. – 423 с.
- Бенедикт 1976: **Бенедикт, Рут.** *Обрасци културе*. – Београд: Просвета. – 305 с.
- Герц 1998: **Герц, Клифорд.** *Тумачење културе*, 1. – Београд: xx Век. – 352 с.
- Дилтај 1980: **Дилтај, Вилхелм.** *Изградња историјској свијети у духовним наукама*. – Београд: БИГЗ. – 453 с.
- Јунг 1984: **Јунг, Карл Густав.** *Дух и животи*. – Нови Сад: Магица Српска. – 361 с.
- Jaspers 1960: **Jaspers, Karl.** *Psychologie der Weltanschauungen*. – Berlin/Göttingen/Heidelberg: 486 s.
- Керовић 2002: **Керовић, Радивоје.** *Човјек у средњој вијеци*. – Бањалука–Нови Сад: Филозофски факултет/Светови. – 430 с.
- Landmann 1979: **Landmann, Michael.** *Fundamental – Anthropologie*. – Bonn: 307 s.
- Лукач 1973: **Лукач, Ђерђ.** *Душа и облици*. – Београд: Нолит. – 301 с.
- Лукач 1990: **Лукач, Ђерђ.** *Теорија романа*. – Сарајево: Веселин Маслеша. – 157 с.
- Ротхакер 1985: **Ротхакер, Ерих.** *Филозофска антропологија*. – Сарајево: Веселин Маслеша. – 261 с.
- Rothacker 1942: **Rothacker, Erich.** *Probleme der Kulturanthropologie*. – Stuttgart/Berlin: W. Kohlhammer Verlag, in „Systematische Philosophie“, Hrsg. Nicolai Hartmann. – 144 s.
- Татаркјевич 1981: **Татаркјевич, Владислав.** *Историја шест појмова*. – Београд: Нолит. – 406 с.
- Тошовић 2003: **Тошовић, Бранко.** *Стилистичке категорије*. – Бањалука–Београд: In: *Стил 2*. – Књижевна задруга/Међународно удружење „Стил“. – 43–63 с.
- Хартман 1979: **Хартман, Николај.** *Естетика*. – Београд: БИГЗ. – 567 с.
- Чаркић 2002: **Чаркић, Ж. Милосав.** *О појму стила*. – Бањалука–Београд: In: *Стил 1*. – Књижевна задруга/Удружење књижевника Србије. – 67–79 с.
- Шапиро 1972: **Шапиро, Мајер.** *Стил*. – Београд: Вук Караџић. – у зборнику „Антропологија данас“. – 255–279 с.